

В І Д Г У К

офіційного опонента на рукопис дисертації

Карпушиної Наталії Борисівни

**«Інформаційна компетентність в професійній діяльності слідчого»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія**

На сучасному етапі розбудови державності в Україні відбуваються значні реформаційні процеси в політико-правовій, соціальній, економічній сферах, плин та наслідки яких не можуть бути безболісними в умовах перебудови суспільства. Одним з найгостріших викликів сучасності є реалізація конституційно визначеного дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина, суб'єктом якої є новостворена Національна поліція в особі її спеціалізованих органів та підрозділів.

Оцінка ефективності органів досудового слідства свідчить про існування значної кількості проблем організаційно-діяльнісної та психологічної природи. Зокрема, із загальної кількості заяв громадян про вчинення проти них правопорушень, до розслідування слідчими приймаються тільки кожна сьома-восьма заява; відмова у порушенні кримінальної справи здійснюється в середньому в 75 з кожних 100 випадків. Причини цього феномену вбачаються у непрофесіоналізмі та етико-моральному нігілізмі окремих слідчих Національної поліції, зумовлених недоліками професійного відбору та професійного самовизначення, негараздами в організації та змісті фахової освіти. Тому радикальне реформування та всебічне удосконалення професійної діяльності органів досудового розслідування набуло в державі першорядного значення.

Оптимізація вітчизняної правоохоронної системи, у тому числі Національної поліції, здійснюється за декількома напрямками – організаційно-правовим, соціально-економічним, психологічним. Саме останній видається на сьогодні проблемним і, водночас, перспективним, оскільки стосується

Вх. №	2452	1	20 18 р.
кількість аркушів:	06		
осн. док.	1	додаток	—

найбільш консервативної складової людського буття – його психології. Внесок юридичної психології як інтегратора психологічного і юридичного знання у вдосконалення досудового слідства неможливо переоцінити. Гносеологічне поле юридичної психології – психологічна характеристика досудового розслідування, психологічні аспекти інформаційної роботи слідчого, психологічні засади проведення слідчих (розшукових) дій, психологія поведінки учасників розслідування тощо, потребують постійного наукового осмислення, здійснення практично орієнтованих досліджень, спрямованих на вирішення завдань, які постають перед слідчим Національної поліції.

Психологія слідчої діяльності в нашій країні має свою історіографію (О. Брусиловський, Г. Доспулов, С. Познишев), теоретико-методологічне підґрунтя (О. Ратінов, А. Дулов, В. Гончаренко, М. Костицький, В. Коновалова), низку плідних сучасних теоретико-прикладних напрацювань (Л. Удалова, Є. Лук'янчиков, В. Медведєв). Однак проблема психологічного забезпечення ефективності досудового розслідування як діяльності, формування та розвитку особистості її суб'єкта – слідчого Національної поліції потребує ретельної концептуальної та дослідницької уваги. Тому вищезначені міркування дозволяють стверджувати про безсумнівну актуальність дисертаційного дослідження Наталії Борисівни Карпушиної.

Зміст та структура дисертації цілком обґрунтовані, їх логіка зумовлена проблематикою, метою та завданнями дослідження, відображаючи, водночас, індивідуальність авторського підходу. Сформульовані в дисертації та публікаціях наукові положення, висновки та пропозиції видаються цілком переконливими.

Метою дисертаційного дослідження Н. Б. Карпушиної задекларовано визначення психологічного змісту та характеристик інформаційної компетентності слідчого та її компонент, окреслення ключових інформаційних компетенцій слідчого, розроблення його психологічного профілю як основи формування професійно важливих якостей особистості в

контексті вдосконалення інформаційної діяльності. Досягненню мети сприяла логічна і послідовна постановка і виконання завдань, які дозволили визначити місце та роль інформаційної компетентності слідчого в його професійному становленні; здійснити психологічний аналіз інформаційної діяльності слідчого в контексті психологічного пізнання; вивчити форми та напрями інформаційного забезпечення діяльності слідчого; дослідити когнітивну, діяльнісно-рефлексивну та емоційно-ціннісну компоненти інформаційної компетентності слідчого; окреслити ключові інформаційні компетенції як основу інформаційної компетентності слідчого та ефективної інформаційної діяльності; здійснити аналіз інформаційної культури слідчого та її ролі у формуванні інформаційної компетентності.

Вагомість дисертаційних положень обумовлена тим, що автором обрано доцільний та адекватний методичний апарат, який дозволив на засадах телеологічного підходу обґрунтувати важливість урахування змістових характеристик інформаційної компетентності в організації фахової підготовки та становленні особистості слідчого, психологічну сутність інформаційної діяльності слідчого в контексті категорії «пізнання»; на основі контент-аналізу законодавства, відомчих документів і наукової літератури – визначити нормативно-правові засади інформаційного забезпечення діяльності слідчого. Низку методів емпіричного психологічного дослідження (спостереження, тестування, експеримент) застосовано для визначення чинників і детермінант окремих компонент інформаційної компетентності слідчого, а методи варіаційної статистики – з метою підтвердження достовірності отриманих результатів. За допомогою методу структурно-функціонального аналізу окреслено перелік та доведено значущість окремих інформаційних компетенцій як основи інформаційної роботи слідчого в процесі досудового розслідування правопорушень. Врешті, емпіричну базу дослідження становили результати психологічного обстеження експериментальних та контрольної груп осіб, загальним обсягом 182 особи,

які було диференційовано за ознаками спеціалізації, стажу роботи та якісних показників діяльності.

Наукова новизна дисертації Н. Б. Карпушиної не викликає сумнівів. Автор вперше комплексно дослідила психологічні детермінанти і чинники інформаційної компетентності слідчого в контексті його особистісного та професійного зростання; з позицій міжгалузевого підходу комплексно розглянула організаційно-правові, методологічні та практичні питання, що стосуються процедури формування інформаційної майстерності слідчого на основі функціональної моделі фахівця.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження Н. Б. Карпушиної полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки, рекомендації та пропозиції безпосередньо орієнтовані на удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування правопорушень, формування інформаційної компетентності спеціаліста-слідчого в системі фахової освіти та підвищення кваліфікації, розвиток пізнавальної сфери особистості слідчого. Зазначене підтверджується отриманими автором актами впровадження результатів роботи в практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України від 5 жовтня 2017 року та в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 22 червня 2017 року.

У висновках роботи достатньо вичерпно та змістовно відображена логіка і основні результати здійсненого дослідження. Структурні частини дисертаційної роботи внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність. Якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних стосовно поставлених завдань й надійних методів дослідження та обробки даних, репрезентативність вибірки, належний аналіз та узагальнення отриманих емпіричних результатів, свідчать про їх достовірність, а також наукову обґрунтованість сформульованих в дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Таким чином, висновки дисертаційного дослідження свідчать про завершеність роботи, її безумовну практичну спрямованість та наявність суттєвого доробку в галузі юридичної психології, окреслюють перспективність подальшого вивчення дисертаційної проблематики.

Загалом позитивно оцінюючи результати дисертації Наталії Борисівни Карпушиної, вважаємо за потрібне висловити ряд зауважень та побажань:

1. До компонентів інформаційної компетентності здобувачка відносить три наступні: когнітивний (куди зараховуються зміст і характеристика інформації, функціонування пізнавальної сфери особистості), діяльнісно-рефлексивний (інформаційна поведінка, креативність, ініціативність, індивідуальний стиль роботи з інформацією) та емоційно-ціннісний (ціннісна, мотиваційна, вольова регуляція). При цьому у тексті дисертації зауважується, що інтегратором когнітивної компоненти інформаційної компетентності слідчих є креативність (напр. на с. 131). З логічною необхідністю постає питання про те, у чому ж в такому разі полягає суттєва відмінність між цими двома компонентами (а саме когнітивним та діяльнісно-рефлексивним), а також чому поняття рефлексії, яке стосується когнітивної та метакогнітивної сфери, було перенесене в іншу, хоч і пов'язану, сферу?

2. З огляду на попереднє питання, що стосується розвитку когнітивної сфери, варто також відмітити незначну увагу, що приділяється у дисертаційній роботі поняттю інтелекту, теоріям інтелекту, а також різноманітних компонентів цього традиційного для психологічної науки конструкту. Звісно, багато з них перекриваються конструктами, застосованими здобувачкою. Також застосовується тест на невербальний інтелект Дж. Равена, а також опитувальник Р. Кеттела, де відповідна шкала наявна. Тим не менше, інтелектуальні здібності та їх реалізація є базою для дослідження мислення та розуміння, через це не може не виникнути

запитання про причини подібного побічного розгляду настільки значущої для когнітивної психології теми.

3. Суттєві зауваження до дисертаційної роботи стосуються ставлення здобувачки до іноземних наукових досліджень та праць. У списку опублікованих за тематикою дисертації робіт здобувачки відсутні роботи, опубліковані за кордоном та написані іноземними мовами. Європейський вектор розвитку України, що знайшов своє вираження, серед іншого, у реформі правоохоронних органів, вимагає активнішого залучення напрацювань колег-психологів з країн Європи та Америки, а також покращення якості наукової комунікації з ними. На важливості застосування європейських стандартів наголошується й у самому тексті дисертації.

4. У списку використаних джерел міститься 242 джерела, з них лише 5 англомовних, три з яких присвячено етичним питанням, одна – стандартам грамотності для вищої освіти у США, і лише одна – когнітивній психології освіти, 1956 року. В той же час, 14 джерел – це Конституція, кодекси та закони України, укази Президента, а також, для порівняння, один закон Російської Федерації. Не ставлячи під сумнів важливість усебічного аналізу питання та той факт, що дисертаційна робота присвячена юридичній психології, варто все ж зацентувати увагу та тому, що йдеться про психологію. В анотації до роботи (с. 2) зазначається, що у дисертації здійснюється “Аналіз сучасного наукового доробку та світової професійної практики...”. У “Вступі”, на с. 15 читаємо, що “Методологічною основою дослідження є сучасні наукові погляди на інформаційну компетентність в різних сферах професійної діяльності”. Вірогідно, застосування новітніх підходів до раціональності та прийняття рішень, що розробляються такими психологами, як Д. Канеман, Р. Талер, Б. Шварц, К. Становіч тощо, які мало перекладені українською та

російською мовами, могли би зробити суттєвий внесок у розробку досліджуваної у дисертаційній роботі наукової проблематики.

5. На сторінках дисертаційної роботи, на жаль, часто можна спостерігати ознаки неохайного оформлення та редактури – вони не є критичними, але загалом ускладнюють сприйняття тексту. Мова йде про подвійні пробіли, виставлення абзаців за допомогою пробілів, причому в інших ситуаціях використовується клавіша Tab, що є правильним, застосування різних стилів лапок, використання дефісів замість тире, подекуди текст розділяється незрозумілими відступами тощо. Подекуди це торкається й змісту тексту: зокрема, у першому розділі (а саме, на с. 22) цитується програма розвитку сфери фахової освіти Ради Європи до 2020 року, але не подається посилання на цитовану програму. Звертає на себе увагу також паралельне застосування термінів “опитник” та “опитувальник” (напр., на с. 97, де йдеться про методику Дж. Брунера), тоді як зазвичай рекомендується використовувати один термін для ідентичних понять, принаймні в межах однієї наукової праці.

Зазначені нами зауваження носять дискусійний характер, тому аж ніяк не знижують високої позитивної оцінки розглянутої дисертації і не применшують загального наукового рівня роботи. Більшість із них слід розглядати як рекомендації для подальших досліджень та наукової дискусії при обговоренні дисертації.

Таким чином, аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць здобувача дає нам підставу зробити такий висновок: робота виконана на високому теоретичному та емпіричному рівні; є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе для галузі юридичної психології науково-практичне завдання; робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 567 від 24.07.2013 р. (зі

змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка Карпушина Наталія Борисівна заслуговує на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія.

Офіційний опонент:

декан факультету психології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

доктор психологічних наук, професор

І. В. Данилюк

[Handwritten signature of I. V. Danyliuk]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]